

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента

Бундза Ростислава Олеговича

на дисертацію Денисюк Мар'яни Михайлівни на тему: «Насильство в шкільному середовищі», котра подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність дослідження

Проблема насильства в шкільному середовищі є однією з найгостріших у сучасному освітньому просторі України. Зростання кількості випадків булінгу, кібербулінгу, психологічного тиску, дискримінації та фізичної агресії серед учнів ставить під загрозу не лише безпеку та психічне здоров'я дітей, а й ефективність навчального процесу загалом. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах соціальної нестабільності, пов'язаної з війною, змінами в системі освіти та активним впровадженням цифрових технологій.

Сучасні виклики вимагають комплексного міждисциплінарного підходу до вивчення шкільного насильства, оскільки це явище має не лише педагогічну, а й соціальну, психологічну, правову та культурну складову. Незважаючи на наявність законодавчих ініціатив, таких як Закон України «Про освіту», чинна правова база ще не забезпечує достатнього рівня захисту учасників освітнього процесу, зокрема в питаннях протидії кібернасильству та реагування в умовах збройного конфлікту.

Вивчення насильства в школі є надзвичайно важливим для формування державної політики, спрямованої на створення безпечного освітнього середовища, запобігання девіантній поведінці серед учнів, а також реалізацію права кожної дитини на гідну, вільну від страху та насильства освіту.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Дисертація Денисюка М.М. є ґрунтовною науковою працею, що вирізняється високим рівнем теоретичної глибини, комплексністю дослідження та

актуальністю обраної проблематики. Автор продемонструвала здатність до самостійного наукового мислення, системного аналізу та критичного осмислення складних правових і соціальних явищ. Дисертаційне дослідження, присвячене проблемі насильства в шкільному середовищі, є своєчасним, актуальним і соціально значущим у сучасних умовах трансформації українського суспільства, зокрема в контексті впливу війни, цифровізації освіти та зростання психологічної вразливості дітей. Автор демонструє високий рівень теоретичної підготовки, володіння міждисциплінарним підходом до розкриття теми, а також здатність до глибокого аналізу правових, соціальних та педагогічних аспектів досліджуваного явища.

Дисертація має чітко визначену наукову новизну, полягає в системному підході до класифікації форм насильства в освітньому середовищі, уточненні правового регулювання кібербулінгу, а також у формулюванні практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів попередження та реагування на насильство в закладах освіти.

Наукові публікації здобувача, виконані за темою дисертації, охоплюють ключові аспекти дослідження, опубліковані в фахових вітчизняних та міжнародних виданнях, засвідчують високий рівень академічної культури, здатність до критичного мислення та формулювання обґрунтованих висновків.

У цілому, науковий рівень дисертації та публікацій відповідає вимогам, що ставляться до кваліфікаційних робіт на здобуття наукового ступеня, і свідчить про сформовану наукову позицію здобувача.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

У дисертаційному дослідженні на тему «Насильство в шкільному середовищі» здобувачем представлено низку теоретичних та емпіричних результатів, що мають наукову новизну та практичну значущість. Зокрема, вперше здійснено всебічний міждисциплінарний аналіз явища шкільного насильства в умовах сучасних соціокультурних і політичних трансформацій в

Україні. У роботі обґрунтовано новий підхід до класифікації форм насильства в освітньому середовищі, який враховує актуальні загрози, такі як кібербулінг, соціальна ізоляція, психологічне насильство та насильство, пов'язане з воєнними діями й окупацією.

Здобувачем запропоновано уточнення ключових термінів, що використовуються в науковому та правовому дискурсі щодо шкільного насильства, зокрема введено поняття «комплексна безпека учасників освітнього процесу» як інтегративну характеристику фізичного, психологічного й правового захисту. Також проаналізовано чинне законодавство України з метою виявлення прогалин у нормативному забезпеченні профілактики та реагування на насильство в школах, що дозволило сформулювати пропозиції щодо його удосконалення.

Теоретичні положення дослідження доповнені емпіричними даними, отриманими в результаті соціологічного опитування учасників освітнього процесу та аналізу конкретних кейсів проявів насильства в школах. Ці результати стали основою для розробки практичних рекомендацій, спрямованих на створення безпечного шкільного середовища.

Основні положення та висновки дисертації знайшли повне відображення у наукових публікаціях здобувача, які охоплюють як теоретичні аспекти проблематики, так і практичні підходи до її вирішення. Публікації розміщені у фахових виданнях, схвалених МОН України, а також у матеріалах наукових конференцій, що свідчить про відповідність змісту дослідження вимогам до дисертаційних робіт і наукову зрілість здобувача.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації на тему «Насильство в шкільному середовищі», підтверджується як логічною послідовністю дослідження, так і широкою джерельною базою, що охоплює сучасні наукові праці в галузях педагогіки, психології, соціології, права та освітньої політики. У дисертації чітко

прослідковується аргументованість кожного етапу дослідження: від постановки проблеми до формування висновків і розробки практичних рекомендацій.

Теоретичні положення дисертації спираються на глибокий аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури, нормативно-правових актів, статистичних даних та емпіричних досліджень. Здобувач переконливо доводить необхідність міждисциплінарного підходу до вивчення шкільного насильства, обґрунтовує доцільність оновлення термінологічного апарату й підходів до профілактики цього явища.

Обґрунтованість висновків забезпечена застосуванням відповідних методів наукового пізнання — порівняльного аналізу, системного підходу, емпіричного анкетування, аналізу кейсів та узагальнення практик реагування на насильство в освітніх закладах. Це дозволило здобувачеві сформулювати чіткі, доказові рекомендації щодо вдосконалення нормативного регулювання, освітньої політики та роботи шкільних колективів.

Практичні рекомендації, запропоновані в дисертації, є реалістичними, застосовними в сучасних умовах та мають значення як для освітньої спільноти, так і для органів державної влади у сфері освіти, соціального захисту та правопорядку. Це свідчить про високий рівень наукової зрілості здобувача та відповідність дисертації сучасним вимогам до наукових кваліфікаційних робіт.

Таким чином, дисертація вирізняється науковою цілісністю, внутрішньою логікою побудови, методологічною грамотністю та вагомою доказовою базою, що забезпечують належний рівень наукової обґрунтованості представлених у ній положень.

Структура та обсяг дисертації логічно відповідають меті, завданням і предмету дослідження. Робота складається з анотації українською та англійською мовами, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які охоплюють десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 230 сторінок, з яких 174 сторінки займає основний текст.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Дисертаційне дослідження М. Денисюк засвідчує належний рівень виконання поставленого наукового завдання та свідчить про сформовані вміння здобувачки здійснювати самостійний науковий пошук. У процесі роботи дисертантка виявила здатність глибоко осмислювати складні наукові проблеми, критично аналізувати джерела, обґрунтовано формулювати гіпотези, а також логічно та послідовно реалізовувати цілі й завдання дослідження.

Здобувачка впевнено володіє методологічним апаратом дослідження, уміло поєднуючи філософські, загальнонаукові, міждисциплінарні та спеціально-юридичні методи. Вона коректно застосувала діалектичний, порівняльно-правовий, системно-структурний, емпіричний та прогностичний підходи, що дозволило комплексно дослідити природу насильства в шкільному середовищі та запропонувати практично орієнтовані шляхи його попередження.

Особливо слід відзначити здатність дисертантки самостійно узагальнювати отримані результати, інтерпретувати статистичні дані, оцінювати нормативно-правову базу та судову практику, а також формулювати конкретні, прикладні рекомендації для сфери освітньої безпеки. Це свідчить про її наукову зрілість, дослідницьку культуру та здатність до здійснення ґрунтовних правових досліджень на сучасному рівні.

Отже, результати дисертації підтверджують високий рівень володіння методологією наукового пізнання і відповідають вимогам, що ставляться до здобувачів наукового ступеня.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації у практиці

Результати дисертаційного дослідження мають вагомe теоретичне значення, що полягає в поглибленні наукового розуміння суїцидальності як складного, багатофакторного соціально-правового явища. Авторкою запропоновано уточнення та систематизацію базових понять, пов'язаних із самогубством,

здійснено розмежування близьких за змістом термінів, що дозволяє уникнути плутанини в юридичній, медичній та соціальній практиці. Важливим здобутком є використання міждисциплінарного підходу, що поєднує правові, психологічні, соціологічні та медичні аспекти проблеми, а також адаптація міжнародного досвіду до українського контексту.

Практичне значення дисертації полягає у широких можливостях застосування її висновків і рекомендацій у діяльності органів державної влади, правоохоронних структур, соціальних служб, медичних закладів і закладів освіти. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення нормативно-правового забезпечення у сфері профілактики суїцидів, зокрема під час розробки законодавчих ініціатив чи підзаконних актів. Запропоновані підходи до поділу методів профілактики на скринінгові та інтервенційні є корисним інструментом для практичних програм раннього виявлення осіб із ризиком суїцидальної поведінки.

Рекомендації, сформульовані в дисертації, можуть слугувати підґрунтям для розроблення Національної стратегії запобігання самогубствам, що має ґрунтуватися на інтеграції правових, психосоціальних і медико-профілактичних механізмів.

Таким чином, дисертаційна робота не лише збагачує науковий дискурс у сфері кримінології та превентивної діяльності, а й має значний потенціал для практичного застосування в системі державного управління, охорони здоров'я та соціальної підтримки населення.

Відсутність порушень академічної етики. Дисертація не містить жодних порушень академічних стандартів. Вона є оригінальною та виконана самостійно. У роботі відсутні некоректні запозичення тексту або ідей інших авторів без належних посилань на джерела. Всі вимоги законодавства щодо авторського права були дотримані.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Оцінюючи позитивно рецензовану роботу, потрібно звернути увагу на окремі дискусійні питання, що потребують додаткової аргументації, пояснень у під час публічного захисту або потребують урахування у науковій роботі:

1. У дисертації недостатньо висвітлено роль домашнього насильства та сімейних обставин у формуванні кримінологічного портрета осіб, які вчиняють насильство у шкільному середовищі, та їхніх жертв. Відсутність детального аналізу впливу сімейних факторів, таких як насильство в родині, конфліктні стосунки між батьками, недостатня батьківська увага чи надмірний контроль, значно обмежує розуміння причин і передумов агресивної поведінки учнів, що ускладнює розробку ефективних заходів профілактики.

2. У дисертації не приділено належної уваги феномену «жертва-кривдник», що є важливим аспектом правового аналізу насильства у шкільному середовищі, що характеризується тим, що одна й та сама особа може виступати як правопорушник і як жертва насильства. У юридичному контексті така ситуація потребує особливої уваги, оскільки визначення правового статусу особи як «жертви» чи «кривдника» впливає на застосування заходів юридичної відповідальності, захисту та профілактики. Правове розуміння феномену «жертва-кривдник» передбачає не лише врахування обставин кожного конкретного інциденту, а й аналіз психологічного та соціального впливу на особу, яка одночасно стає об'єктом і суб'єктом насильства. У випадках, коли така особа є неповнолітньою, важливо забезпечити не лише правову відповідальність за агресивні дії, але й підтримку в подоланні наслідків пережитого насильства.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Денисюк Мар'яни Михайлівни на тему «Насильство в шкільному середовищі» є самостійним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, у межах якого розв'язано важливе науково-практичне завдання. У роботі представлено результати, що мають елемент наукової новизни, відзначаються високим ступенем обґрунтованості та практичної цінності.

Основні положення, висновки та рекомендації сформульовані здобувачкою самостійно, на основі глибокого аналізу теоретичних джерел, чинного

законодавства, емпіричних даних і узагальнення практики. Робота відповідає критеріям наукової доброчесності, її зміст свідчить про високий рівень професійної підготовки дисертантки, володіння методологічним інструментарієм та здатність до самостійного розв'язання складних міждисциплінарних питань.

Дисертація Денисюк Мар'яни Михайлівни на тему «Насильство в шкільному середовищі» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів відповідає спеціальності 081 Право, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, іншим нормативним вимогам, а її авторка – Денисюк Мар'яна Михайлівна, на підставі публічного захисту, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право».

Рецензент –

доцент кафедри міжнародного та кримінального права

Навчально-наукового інституту права,

психології та інноваційної освіти

Національного університету

«Львівська політехніка»

кандидат юридичних наук, доцент

Ростислав БУНДЗ

Підпис засвідчую:

Вчений секретар

Національного університету

«Львівська політехніка»

Роман Брилинський